

Чайковська О. Ю.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Хугасва А. С.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СУБТИТРУВАННЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧА: МИСТЕЦТВО АДАПТАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті досліджується процес субтитрування як складний виклик для перекладача, зокрема адаптація мовних та культурних особливостей у межах міжкультурного перекладу. Субтитрування є важливим інструментом для передачі інформації в аудіовізуальних творах і вимагає від перекладача не лише мовних навичок, а й глибокого розуміння культурних відмінностей між мовами.

Описано основні аспекти субтитрування, зокрема стратегії скорочення тексту та методи його адаптації. Розглянуто важливість коректного вибору місця розміщення субтитрів на екрані, зокрема визначення їхнього розташування, забезпечення високого контрасту шрифтів для покращення видимості та вибір типів шрифтів для зручності читання.

Автори досліджують процес синхронізації субтитрів з діалогами, що включає такі етапи, як *spotting* та *splitting*, що гарантують точний час появи і зникнення субтитрів. Окремо розглядаються специфічні аспекти міжлінгвального субтитрування, включаючи вертикальний або діагональний переклад, що ускладнює адаптацію, а також проблема втрати експресивних та просодичних характеристик під час переходу від усної до письмової форми.

На прикладі серіалу «*Maxton Hall – Die Welt zwischen uns*» розглянуто специфіку перекладу субтитрів, де важливими є не лише точність, але й стиль, інтонація та контекст. Досліджено різні аспекти субтитрування з урахуванням проблем адаптації мовних елементів, таких як збереження тональності та культурних реалій, які можуть бути пов'язані з національними особливостями.

Пояснюється роль творчого підходу перекладача, оскільки прямий переклад часто є недостатнім. Описано необхідність знаходити відповідні еквіваленти, які зберігають смислову та емоційну насиченість оригіналу. Висвітлено питання необхідності скорочення та адаптації інформації у межах обмеженого простору субтитрів, що ставить перекладача перед вибором між точністю та відповідністю до обмежень часу та простору на екрані.

У статті проаналізований вплив культурних особливостей на переклад субтитрів, зокрема, як перекладач має враховувати специфіку національних реалій, що можуть змінювати сенс або сприйняття певних виразів. У контексті глобалізації підкреслюється важливість врахування не лише мовних, а й соціокультурних контекстів, щоб зробити матеріал доступним для ширшої аудиторії.

Субтитри розглядаються як ключовий елемент міжкультурної комунікації, який забезпечує гнучкість у передачі оригінальних повідомлень без втрати їх значення та емоційної насиченості. Додатково увагу зацікавлено на технологічних і технічних аспектах субтитрування, враховуючи використання програмного забезпечення та обмеження, які накладає формат субтитрів (часове та просторове обмеження). Урахування цих технічних аспектів є важливим для досягнення оптимального результату під час перекладу аудіовізуальних творів.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, субтитрування, адаптація, культурні особливості, синхронізація субтитрів, точність перекладу, творча адаптація, міжлінгвальне субтитрування, культурні реалії, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Субтитрування є одним з видів аудіовізуального перекладу, що забезпечує розуміння іншомовного контексту широкою аудиторією. Як зазначає датський теоретик-перекладач Генрік Готтліб, під субтитруванням розуміють «передачу вербальних повідомлень іншою мовою у фільмі у формі одно- або дворядкового письмового тексту, який з'являється на екрані одночасно з оригінальною усною реплікою» [1, с. 22].

Субтитрування є важливим елементом міжкультурної комунікації, що забезпечує передачу змісту та емоційної насиченості оригінальних аудіовізуальних творів. Однак цей процес стикається з низкою проблем, пов'язаних із необхідністю адаптації мовних, культурних і соціальних особливостей, що відрізняються в різних мовних та культурних просторах. Перекладач має враховувати як лінгвістичні, так і культурні особливості під час створення субтитрів, що не лише зберігають точність, а й адаптують оригінальний контекст до цільової аудиторії.

Проблеми виникають також через обмеження часу та простору субтитрів, що змушує перекладачів робити складний вибір між точністю перекладу та відповідністю технічним вимогам, які накладаються форматами субтитрів. Крім того, важливим є питання синхронізації субтитрів із діалогами та збереження просодичних характеристик мови в межах субтитрів.

Усі ці аспекти створюють складні виклики для перекладачів, що потребують гнучких і творчих рішень для забезпечення ефективного міжкультурного сприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми субтитрування як форми аудіовізуального перекладу досліджували такі вчені, як Х. Готтліб, Х.Д. Сінтас, Г. Юнгст та Ш.А. Бабу. Вони зосереджували свої дослідження на функціональних аспектах субтитрування, технічних обмеженнях, взаємодії між вербальними та візуальними елементами, а також на міжкультурній комунікації, враховуючи специфіку перекладу в мультимедійних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу субтитрування як специфічного виду аудіовізуального перекладу з акцентом на виклики, пов'язані з адаптацією мовних, культурних та технічних аспектів. Також розглядаються стратегії скорочення та стилістичної трансформації в міжмовному контексті наводяться приклади субтитрування з сучасного німецького серіалу.

Виклад основного матеріалу. Завдяки розвитку цифрових технологій ми маємо доступ до

фільмів із різних країн, мов та жанрів – як у перекладі, так і мовою оригіналу. Це створює потребу в ефективній міжкультурній комунікації, яка досягається через переклад, адаптацію та локалізацію контенту для цільової аудиторії.

Саме субтитрування є формою аудіовізуального перекладу, яка мінімально втручається в автентичність оригіналу, зберігаючи культурну специфіку. Але в українському медіапросторі все ще існують проблеми, зумовлені недостатньо підготовкою перекладачів, відсутністю стандартизованих критеріїв оцінки якості кіноперекладу та обмежений час на опрацювання перекладеного матеріалу [2, с. 81].

Особливістю субтитрування є зміна мовного коду: усна мова переходить у письмову, що змушує перекладача задуматися над тим, як зберегти зміст та водночас адаптувати його до технічних обмежень під час розміщення на екрані і узгодити його з часовими рамками. Тому субтитрування може супроводжуватися скороченням тексту. Оскільки мова сприймається на слух значно швидше, ніж при читанні, за емпіричним правилом у субтитрах можна передати лише приблизно третину усного мовлення [1, с. 21].

Тому скорочення тексту є однією з важливих стратегій під час створення інтерлінгвальних субтитрів. Перехід від усного мовлення до писемної форми вимагає адаптації, яка не лише враховує зміст, а й підкорюється суворим технічним обмеженням, зокрема щодо часу демонстрації субтитру на екрані. Часто аудіовізуальний матеріал містить репліки, які перевищують допустиму довжину тексту, що може бути прочитана глядачем за короткий проміжок часу. Саме тому редукація є не лише виправданою, а й необхідною [1, с. 48-49].

Загалом, існує кілька рівнів і методів скорочення, які класифікують різні дослідники. Так, Бур виділяє *Verdichtung* (ущільнення) та *Auslassung* (пропущення текстових елементів). Натомість більш деталізовану типологію запропонував Готтліб, який говорить про конденсацію (ущільнення), децимацію (скорочення значного обсягу інформації), вилучення та парафраз:

- конденсація (*Condensation*) – видалення надлишкових елементів, таких як повтори чи інформація, яка вже подана візуально;
- децимація (*Decimation*) – редукація при високій швидкості мовлення;
- вилучення (*Deletion*) – усунення інтер'єкцій, пауз, повторів, що не несуть значного смислового навантаження;

– парафраз (Paraphrase) – передача значення іншими словами, що часто є наслідком попередніх скорочень [3, с. 58].

Ці стратегії особливо важливі під час субтитрування насичених діалогів, де кожна секунда відеоряду обмежує кількість доступного тексту. Наприклад, у фільмі «Annie Hall» репліки персонажів довгі, сповнені пауз. Тому перекладач мусить відмовитися від буквального перекладу на користь смислової лаконічності, щоб зберегти інтонаційний настрій сцени.

Поетапне скорочення, радикальне скорочення та парафразування допомагають розвивати відчуття того, що є суттєвим, а що можна скоротити. Наприклад, перехід від пасиву до активу, використання простих речень замість складнопідрядних або узагальнення реплік допомагають зменшити обсяг тексту без втрати його смислу.

Скорочення також стосуються міжнародних термінів, ввічливих формул, вигуків та власних імен, якщо вони вже очевидні з контексту або зображення. Тому скорочення – це не просто механічне видалення тексту, а творчий перекладацький процес, який вимагає глибокого розуміння змісту оригіналу та особливостей сприйняття глядачем. Перекладач не лише скорочує інформацію, а й зберігає комунікативне навантаження, стилістику та емоційну напругу репліки. Тому скорочення тексту в інтерлінгвальному субтитруванні можна розглядати як окремий рівень адаптації, що поєднує переклад, редагування та локалізацію.

Під час створення інтерлінгвальних субтитрів важливо брати до уваги такі етапи як *spotting* (визначення часових меж субтитрів) та *splitting* (розбиття довгих реплік на кілька частин). Раніше це було завданням технічних фахівців, але зараз, після розвитку нових цифрових технологій та спеціалізованого програмного забезпечення, перекладачі дедалі частіше виконують це завдання самостійно [3, с. 43].

Spotting передбачає точне визначення часу появи та зникнення кожного субтитру, враховуючи аудіо та візуальні елементи фільму, такі як монтажні склеювання, темп мовлення, наявність пауз у репліках. Існують різні методи сегментації субтитрів, зокрема:

- граматична сегментація, яка фокусується на смислових одиницях;
- риторична сегментація, що узгоджується з ритмом мовлення;
- візуальна сегментація, де час появи та зникнення субтитру пов'язаний з монтажем та рухом камери [3, с. 44].

Професійні компанії дотримуються певних технічних стандартів, таких як мінімальні паузи між субтитрами, час експозиції субтитру та синхронізація з відеосклеюваннями. Незважаючи на різні вимоги, всі вони спираються на загальні рекомендації, як-от ESIST Code of Good Subtitling Practice [3, с. 45].

Ще однією важливою особливістю є те, що субтитри не замінюють оригінального звукового тексту, а існують паралельно з ним. Глядач одночасно чує мову оригіналу і читає переклад, що створює ситуацію двомовного сприйняття.

Splitting є важливим, коли довгу репліку потрібно розбити на кілька субтитрів. Для цього використовуються маркери продовження, такі як три крапки або дефіс, які вказують на незавершеність висловлювання. Наступний субтитр зазвичай починається з малої літери, іноді також з трьома крапками. Хоча деякі сучасні практики відходять від чіткого маркування, класичні методи все ще залишаються поширеними в професійному середовищі [3, с. 46].

У міжлінгвальному субтитруванні правильний поділ субтитру на два рядки є важливим для зручності сприйняття тексту глядачем. Субтитри повинні бути логічно структуровані, а не просто заповнені до межі першого рядка. Розміщення змістових елементів у першому та другому рядку має відбуватись відповідно до синтаксичних і смислових меж речення [3, с. 47].

Розташування субтитрів на екрані має велике значення для їх сприйняття. Дослідження показують, що правильне розміщення тексту робить перегляд фільму більш природним. Тут важливо враховувати кілька ключових факторів [3, с. 48].

Найпоширенішим розміщенням субтитрів є розташування у нижній частині екрана, адже таке розміщення дозволяє глядачам легко стежити за подіями на екрані, не втрачаючи з поля зору основне зображення. Існує вірогідність неузгодження з візуальними елементами, коли в нижній частині кадру знаходяться важливі графічні елементи (декорації, текст тощо). У таких випадках субтитри можуть бути розміщені вище або в центрі екрана, але це вимагає додаткових обґрунтувань, щоб не порушити природне сприйняття фільму [1, с. 33; 3, с. 245].

Важливо, щоб субтитри не зникали занадто швидко і їхня видимість не залежала від динаміки сцени. Однак, навіть при стабільному розміщенні в нижній частині екрану, субтитри не повинні заважати важливим деталям сцени. Існують також варіанти розміщення субтитрів у верхній

частині екрана, особливо в сценах, де нижня частина зображення дуже насичена або містить важливі графічні елементи. Такий підхід має сенс, але він менш поширений і може вимагати додаткової уваги до балансу між текстом і зображенням [1, с. 32-33].

Також важливим аспектом субтитрування є те, що субтитри повинні бути синхронізовані з діалогами – не з'являтися занадто рано або ж занадто пізно, щоб не спричинити плутанину. Особливо важливим це є для динамічних сцен. Текст тут має бути лаконічним та чітко видимим. Тому однією з головних умов комфортного сприйняття субтитрованого фільму є хороший рівень читабельності субтитрів. Текст повинен бути чітким, контрастним і легко сприйматися, щоб глядач не витрачав зусиль на його дешифрування. Читабельність можна покращити за допомогою тіней, напівпрозорих або чорних підкладок (так званих *black boxes*), а також вибору відповідного кольору шрифту [1, с. 33]. Стандартним рішенням є білий безсерифний шрифт із чорною обводкою або темним чи чорним тлом, які є оптимальними для читабельності, якщо фон кадру надто світлий [3, с. 51].

Кольорове оформлення субтитрів особливо поширене у внутрішньомовному субтитруванні, зокрема для осіб із вадами слуху. У таких випадках кольори використовуються не лише для ідентифікації персонажів, а й для передачі емоційного забарвлення мовлення. Для кожного персонажа обирається окремий колір, а також передається інтонаційне чи емоційне забарвлення, яке у звичайній мові виражається інтонацією [1, с. 34].

Важливим фактором є також тип шрифту. Найбільш зручними для читання вважаються Arial, Helvetica або Universe. Вони займають менше місця та краще сприймаються візуально. Водночас такі засоби виділення, як жирний шрифт або підкреслення, не рекомендуються, оскільки ускладнюють читання. Лише курсив іноді застосовується, наприклад, для позначення закадрового голосу чи пісень. Але курсив іноді гірше читається в потоці тексту [1, с. 34].

На читабельність впливає і довжина рядка. Якщо він займає понад дві третини ширини екрана, це знижує зручність сприйняття. Центрування тексту залишається основною практикою в художніх фільмах, оскільки це забезпечує коротший візуальний перехід від зображення до субтитру. Однак у діалогах лівобічне вирівнювання покращує сприйняття, дозволяючи глядачеві легко розрізнити, хто говорить [1, с. 35; 3, с. 52].

Ще одним різновидом візуального тексту є *Einblendungen* – графічні вставки в кадрі, такі як імена мовців у документальних фільмах (*Bauchbinden*). Вони можуть потребувати транслітерації або навіть перекладу, особливо якщо містять службову чи професійну інформацію (академічні ступені, посади тощо). Під час субтитрування цих елементів важливо дотримуватися синхронізації з основним текстом, не порушуючи при цьому його сприйняття.

Відхилення від звичних візуальних патернів можливе, але має бути вмотивованим та виправданим [3, с. 53].

У якості прикладу субтитрування німецького кінематографу українською мовою наведено субтитри з серіалу «*Maxton Hall – Die Welt zwischen uns*».

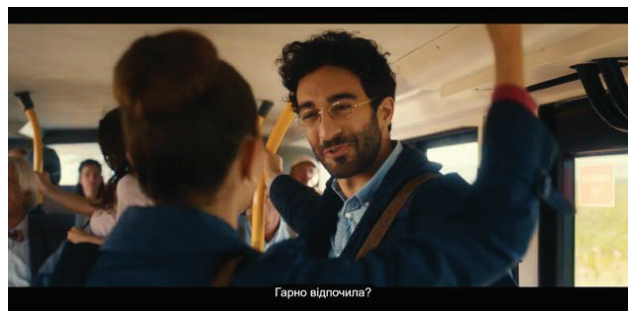

Рис. 1. Втрата офіційності у перекладі звертання в уривку з серіалу «*Maxton Hall – Die Welt zwischen uns*»

Як вже було написано раніше, збереження стилістики мовлення персонажів є викликом у процесі субтитрування.

Навіть якщо зміст передано правильно, стилістичні особливості можуть бути втрачені або спрощені. Наприклад, у сцені, де викладач звертається до студентки словами «*Ruby, hatten Sie schöne Ferien?*» (див. рис. 1), використовується ввічлива форма звертання з формальним «*Sie*». У субтитрах же репліка подана як «*Гарно відпочила?*», що є скороченою і неформальною версією, ближчою до дружнього «*ти*». Зміст залишається незмінним – йдеться про канікули та відпочинок, однак стиль змінюється з офіційно-ділового на розмовно-побутовий. Така трансформація може бути викликана обмеженням простору в субтитрах або бажанням адаптувати висловлювання до стилю, ближчого до цільової аудиторії, але вона змінює характер комунікативної ситуації та соціальний статус персонажів у сприйнятті глядача.

Рис. 2. Відтворення культурного контексту в уривку з серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns»

У наступному прикладі бачимо, що серіал створено в одній країні, але дія відбувається в іншій, тому перекладач субтитрів стикається з необхідністю враховувати не лише мову оригіналу, а й культурний і просторовий контекст. Серіал «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns» створений в Німеччині, але сюжет розгортається у Великій Британії. Ця особливість відобразилася і в мовних деталях: на вході до навчального закладу розміщено напис «Welcome». Перекладач передав його субтитрах в українському варіанті як «Ласкаво просимо» (див. рис. 2). Хоч більшість глядачів, які мають мінімальні знання англійської мови, зрозуміли б, про що йдеться, зміст був переданий не знівелювавши британський колорит візуального простору, адже цей напис залишився центральним об'єктом кадру.

Рис. 3. Втрата емоційного забарвлення в уривку з серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns»

У наступному прикладі фразою «*Ich fass' das nicht, dass die Begrüßungsfeier schon übermorgen ist*» героїня висловлює здивування, що вітальна вечірка відбудеться вже післязавтра. Використання дієслова «*fassen*» тут має важливий емоційний відтінок. Однак у субтитрах ця фраза від-

творена так: «*Вітальна вечірка вже післязавтра*» (див. рис. 3). Втрачається точний емоційний відтінок, який є важливим для передачі атмосфери цієї сцени. Іноді скорочення в субтитрах є необхідними, щоб вкластися в обмеження за довжиною рядка та часу на екрані, проте перекладач повинен ретельно обирати, коли таке скорочення виправдане, оскільки воно може призвести до втрати емоційної або інтонаційної глибини оригіналу. Тому, навіть у разі скорочення, важливо зберігати відповідність настрою та контексту, щоб глядач не втрачав конотацій важливих висловлювань.

Отже, хоча зміст і передано вірно, вибір стилю у субтитрах не зовсім відповідає інтонації оригінальних реплік, що зменшує вплив на глядача і може спотворювати характер героїні, яка здивована та трохи шокована швидкістю подій.

Висновки. Як підтверджують наведені приклади, процес перекладу субтитрів є складним і багатограним завданням, яке вимагає врахування не лише мовних аспектів, а й культурних, соціальних та емоційних особливостей оригіналу. Перекладачі стикаються з численними обмеженнями, такими як обмеження за часом і простором, що вимагає від них не тільки точного, але й творчого підходу до адаптації тексту. Вибір правильного стилю, збереження інтонації та емоційного забарвлення є критично важливими, оскільки навіть незначні зміни можуть суттєво вплинути на сприйняття глядачем. Тому важливо, щоб перекладачі ретельно обирали методи субтитрування, які забезпечують не тільки точність, але й відповідність культурним реаліям та контексту фільму. Таким чином, оптимальна читабельність субтитрів забезпечується завдяки правильному кольору шрифту, контрастному фону, відповідному шрифтовому оформленню, розміру рядка та місцю розташування на екрані. Крім діалогів, у фільмах можуть з'являтися й інші текстові елементи, так звані Displays (написи на екрані, листи, газетні заголовки тощо). Їх субтитрування залежить від контексту та значущості для розуміння сюжету. Якщо текст у кадрі не перекладається, глядач може втратити важливу інформацію. З іншого боку, надмірна увага до тексту на екрані може відвернути увагу від образу. Тому перекладач повинен знайти баланс між функціональністю та делікатністю втручання у візуальне середовище.

Список літератури:

1. Babou, Cheikh Anta. Die Spielfilme Touki Bouki und Hyènes des senegalesischen Regisseurs Djibril Diop Mambéty: Fragen der Übertragung und Übersetzung in Sprache und Bild. Göttingen, 2016. 192 с.
2. Радецька С. В., Каліщак Т. Т. Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу: переваги та недоліки. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2016. Книга 2. 194 с.
3. Jüngst, Heike Elisabeth. Audiovisuelles Übersetzen: Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Göttingen, 2016. 336 с.

Chaikovska O. Yu., Khuhaieva A. S. SUBTITLING AS A CHALLENGE FOR THE TRANSLATOR: THE ART OF ADAPTATION AND CULTURAL TRANSFORMATIONS

This article explores the process of subtitling as a complex challenge for the translator, particularly the adaptation of linguistic and cultural features within the framework of intercultural translation. Subtitling is an important tool for conveying information in audiovisual works and requires not only linguistic skills but also a deep understanding of cultural differences between languages.

The main aspects of subtitling are described, including strategies for text reduction and methods of adaptation. The importance of proper placement of subtitles on the screen is discussed, including determining their location, ensuring high contrast of fonts for better visibility, and choosing font types for ease of reading.

Attention is given to the processes of synchronizing subtitles with dialogues, including steps such as spotting and splitting, which guarantee accurate timing for the appearance and disappearance of subtitles. Specific aspects of interlingual subtitling are considered, including vertical or diagonal translation, which complicates adaptation, as well as the issue of losing expressive and prosodic characteristics during the transition from oral to written form.

Using the example of the series Maxton Hall – Die Welt zwischen uns, the specifics of subtitle translation are discussed, where not only accuracy but also style, intonation, and context are crucial. Various aspects of subtitling are explored, including the problems of adapting linguistic elements, such as maintaining tone and cultural realities related to national characteristics.

The role of the translator's creative approach is explained, as direct translation is often insufficient. The need to find appropriate equivalents that preserve the semantic and emotional richness of the original is described. The article highlights the necessity of shortening and adapting information within the limited space of subtitles, which forces the translator to choose between accuracy and adherence to the time and space constraints on the screen.

The article also examines the influence of cultural specifics on subtitle translation, particularly how the translator must consider the specifics of national realities, which may change the meaning or perception of certain expressions. In the context of globalization, the importance of considering not only linguistic but also socio-cultural contexts is emphasized to make the material accessible to a broader audience.

Subtitles are viewed as a key element of intercultural communication, providing flexibility in conveying original messages without losing their meaning and emotional intensity. Additionally, technological and technical aspects of subtitling are highlighted, including the use of software and the limitations imposed by the subtitle format (time and spatial constraints). Considering these technical aspects is crucial for achieving optimal results when translating audiovisual works.

Key words: *audiovisual translation, subtitling, adaptation, cultural specifics, subtitle synchronization, translation accuracy, creative adaptation, interlingual subtitling, cultural realities, intercultural communication.*